

Стратегії підготовки до усного перекладу судово-експертних наукових заходів як засіб зниження когнітивного навантаження

Дарина Духненко

науковий співробітник відділу криміналістичних досліджень Київського відділення,
Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса»
Міністерства юстиції України, м. Київ, Україна, ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-7762-6413>,
e-mail: droolyndo@gmail.com

Анатолій Тяпкін

завідувач сектору лабораторії теоретичних досліджень, міжнародної, редакційно-видавничої
та науково-методичної діяльності, Національний науковий центр «Інститут судових експертиз
ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України, м. Харків, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0533-8409>, e-mail: tyapkin@ukr.net

Тетяна Кіпушева

науковий співробітник лабораторії теоретичних досліджень, міжнародної, редакційно-видавничої
та науково-методичної діяльності, Національний науковий центр «Інститут судових експертиз
ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України, м. Харків, Україна,
ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-6178-103X>, e-mail: kipushonoktv@gmail.com

*Висвітлено основні засоби, які сприяють зменшенню когнітивного навантаження під час здійснення
усного перекладу. Окреслено стратегії подолання викликів як під час здійснення перекладу, так і під
час підготовки до нього. З'ясовано, які інструменти стануть у пригоді в процесі роботи із судово-екс-
пертною лексикою.*

Ключові слова: людина-перекладач; судово-експертна термінологія; штучний інтелект; імовірнісне
прогнозування; фрагментація; стратегія скорочення часу.

Preparation Strategies for Interpreting at Forensic Science Events as a Means of Reducing Cognitive Load

Daryna Dukhnenko, Anatoliy Tiapkin, Tetiana Kipusheva

*Key tools that help reduce cognitive load during interpreting are outlined. Various strategies for overcoming
challenges in the preparation for and delivery of interpreting are discussed. Means that will be beneficial when
working with forensic and expert vocabulary are identified.*

Keywords: human interpreter; forensic terminology; artificial intelligence; anticipation; chunking; time-reduc-
tion strategy.

Здійснення усного перекладу на судово-експертних наукових конференціях, семінарах та офіційних зустрічах потребує високого рівня мовленнєвої компетентності, знання тематики і психологічної стійкості. Перекладачі найчастіше працюють у незнайомому середовищі, взаємодіють з доповідачами, які мають високий професійний або інституційний статус, саме тому від них очікують точного й вільного перекладу в режимі реального часу. Подібні умови значно збільшують когнітивне навантаження та можуть посилити соціальну тривожність, що, своєю чергою, негативно впливає на якість перекладу.

Якісний усний переклад передбачає не тільки відмінні мовні навички, а й здатність швидко та точно передавати інформацію, зважаючи на культурні нюанси, і адаптуватися до різних ситуацій. Значення вдалого усного перекладу недооцінюють. Коректна й ефективна усна перекладацька взаємодія є провідним чинником у забезпеченні розуміння та комунікації між різними культурами й мовами. Помилки або неправильне тлумачення здатні призвести до викривлення інформації, непорозумінь між сторонами взаємодії або навіть до конфліктів [1, с. 146].

В академічному та офіційному контекстах перекладачі доволі часто стикаються з термінологічно насиченим змістом, складними дискурсивними конструкціями й обмеженими можливостями попередньої взаємодії з доповідачами. Відсутність достатньої контекстуальної підготовки в сполученні з часовим тиском і публічною видимістю спричиняють додатковий стрес. Тож спеціалісти з перекладу повинні одночасно керувати множинними процесами: розумінням почуття, переформулюванням та регулюванням емоцій і пам'яті.

Робота усних перекладачів у наш час є колосальною, оскільки це не тільки величезна відповідальність та певного роду виклик самому собі, а й безцінний досвід. Жодні технології світу не здатні впоратися з таким складаним завданням, як одночасне прослуховування, сприйняття та відтворення отриманої інформації мовою перекладу. Звісно, технології не стоять на місці: людство вже має певні програми для усного перекладу, але вони ще недостатньо перевірені й доцільні швидше для побутових цілей [2, с. 11].

У цьому контексті неабияке значення має впровадження в працю перекладача технологій штучного інтелекту (далі — ШІ). Застосування нейромереж і технологій глибинного навчання робить процес перекладу більш точним та якісним. Ці технології дають змогу перекладачам працювати ефективніше, забезпечуючи більш точний переклад і скорочуючи час на його виконання [3, с. 460].

ШІ став фундаментальним інструментом для підготовки до наукових заходів (зокрема, судово-експертних). Він допомагає оптимізувати роботу зі створення допоміжних матеріалів, згенерувати робочі матеріали обома мовами й організувати складні логістичні дані (миттєво виокремлюючи основну термінологію, групує складні поняття за відповідними темами і перетворюючи об'ємний, дещо хаотичний матеріал на лаконічні та змістовні узагальнення). Утім, ШІ досі залишається значно обмеженим через свою нездатність замінити складну когнітивну й емпатичну роль людини-перекладача, оскільки машина дуже часто не в змозі правильно передати основний задум оратора, культурні нюанси

або емоційний підтекст, що може призвести до дослівного, але семантично порожнього результату, який не передає суті повідомлення. Людина здатна інтуїтивно узагальнювати, перефразовувати, адаптуватися до тону або невербальних сигналів доповідача (мовця) і втілювати його емоції в перекладі так, щоб виступ відгукнувся в аудиторії. Системи ШІ схильні до «галюцинацій», або контекстної сліпоти, тож, хоча технології значно полегшують сам процес перекладу, проте людський чинник у цьому контексті залишається надважливим.

Саме тому варто ще раз наголосити: попри те, що реалістичні цілі сьогодення в галузі ШІ окреслено створенням алгоритмів, евристичних методів, що діють за принципами людського мозку, це аж ніяк не прогнозує революції роботів у короткочасному майбутньому [3, с. 460].

Ми маємо на меті розглянути провідні засоби, якими може послуговуватися саме людина-перекладач як на етапі підготовки до усного перекладу, так і безпосередньо під час його виконання.

Імовірнісне прогнозування (антиципація, англ. *anticipation*) може виявитися доволі ефективним для зниження когнітивного навантаження перекладача під час виконання окремих завдань. Однак ця стратегія не завжди дає очікувані результати, зокрема коли ми говоримо про переклад саме юридичної термінології, оскільки контекстуальні припущення «прогнозувальника» можуть виявитися хибними через те, що ґрунтуватимуться на спільних значеннєвих межах (накладанні значень) базової спеціальної лексики [4, с. 235]. Антиципацією послуговуються також під час підготовки до перекладу для того, щоб заздалегідь продумати ймовірні наслідки (тему, термінологію, наміри спікера) і запобігти потенційним труднощам.

Однією з дієвих стратегій подолання викликів під час усного перекладу є **фрагментація** (англ. *chunking*) — процес групування слів, фраз або ідей у смислові вузли. Виокремлюючи зі складних речень менші семантично узгоджені частини, перекладач може значно зменшити обсяг інформації, що зберігається в робочій пам'яті, визначити

пріоритетність основних понять і спрогнозувати подальший потік мовлення. Для наукової (зокрема, судово-експертної) термінології та юридичного мовлення характерні точність, формалізованість, нейтральність і сталі термінологічні конструкції. Фрагментація дає перекладачеві змогу поділити довгі, переважані речення на логічні, пов'язані між собою сегменти, простежити взаємозв'язок між діями, суб'єктами й обставинами та запобігти необґрунтованому тлумаченню змісту.

Стратегія скорочення часу (англ. *Time-reduction strategy*) — когнітивний і лінгвістичний метод, який перекладачі застосовують для мінімізації затримки між висловлюванням мовця та перекладом. Головним завданням цього методу є скорочення часу затримки мовлення або часового інтервалу між сприйняттям і відтворенням (англ. *Ear-Voice Span*). Замість дослівного перекладу спеціаліст намагається донести глибинну суть та вдається до синтаксичного спрощення. У такий спосіб зберігаються динаміка й лаконічність цільового тексту.

Неабияке значення мають також робота з програмами наукових заходів для ознайомлення з тематикою, створення персональних глосаріїв зі спеціалізованою термінологією та усталеними еквівалентами, а також перегляд попередніх виступів доповідачів для аналізування авторської манери викладу матеріалу, акцентів і повторюваних наративів, що є надважливим під час роботи саме із судово-експертною тематикою.

Подібний синтез інформації допомагає перекладачеві перейти від реактивного опрацювання інформації до проактивного прогнозування.

Поміж **психологічних інструментів**, що можуть стати в пригоді перекладачеві, можна виокремити такі: глибоке діафрагмальне дихання (наприклад, техніка дихання за квадратом) знижує активність нервової системи

й допомагає уникнути стану ступору завдяки зменшенню частоти серцевих скорочень; короткі ритуали стабілізації уваги (наприклад, заземлення або фокусування уваги на фізичному об'єкті — олівці, мікрофоні тощо) повертають людину в теперішній момент; професійна дистанція дає змогу спеціалістові сприймати експресивність мовців як зовнішні дані, що підлягають опрацюванню, а не як особистий стрес, який потрібно поглинати.

Усі згадані вище засоби допомагають перекладачеві сформулювати надійний захисний буфер, що сприяє збереженню ясності мислення та зміцненню психоемоційної стабільності, фаховому самовдосконаленню та запобіганню професійному вигоранню.

Перелік джерел посилання

1. Герасименко О. Ю., Гончаренко А. О. Труднощі під час усного перекладу та стратегії їхнього подолання. *Modern Engineering and Innovative Technologies*. 2023. Is. 27. P. 3. Pp. 145–153. DOI: 10.30890/2567-5273.2023-27-03-057 (дата звернення: 01.02.2026).
2. Головна А. В., Щербина А. В., Гастинщикова Л. О. Види усного перекладу та сфери його застосування. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. 2022. Т. 33 (72). № 4. Ч. 2. С. 11–18. DOI: 10.32782/2710-4656/2022.4.2/03 (дата звернення: 01.02.2026).
3. Духненко Д. О., Дрощенко Т. Ю., Кіпушева Т. В. Засоби штучного інтелекту, використовувані у перекладацькій діяльності. *Innovative Development of Science, Technology and Education : Proceedings of the 5th International scientific and practical conference*. Perfect Publishing (Vancouver, Canada; 15–17.02.2024). Vancouver, Canada, 2024. Pp. 459–466. URL: <https://surl.li/tarkif> (дата звернення: 01.02.2026).
4. Skrylnyk S. V. Cognitive Load in Simultaneous Interpreting of Legal Speeches: Case Study. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія*. 2024. № 68. С. 234–238. DOI: 10.32782/2409-1154.2024.68.49 (дата звернення: 01.02.2026).